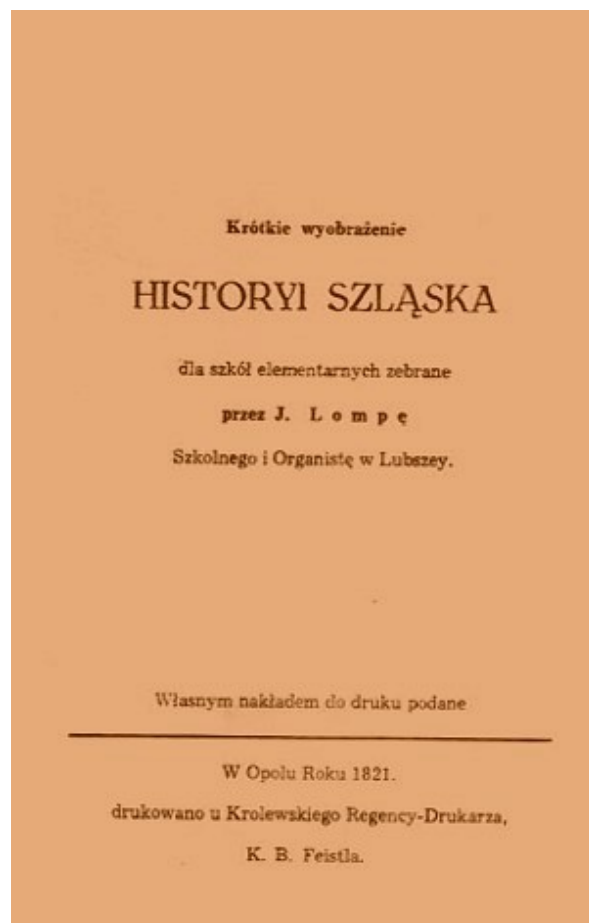

KRÓTKIE
WYOBRAŻENIE
HISTORYI
SZLĄSKA
DLA SZKÓŁ
ELEMENTARNYCH

przez J. Lompę
Szkołnego i Organistę w Lubszey

**własnym nakładem do druku podane
w Opolu roku 1821 drukowano
u Królewskiego Regency – Drukarza
K.B. Fiestla**

Portal Powiatu Tarnogórskiego
www.tg.net.pl
Tarnowskie Góry, 2008

Przedmowa.

Te małe dziełko podaję nauczycielom szkół Elementarnych oyczyzny, zwtym zaufaniu, że go używać mogą. Będąc przeświadczony, iż tę małą pracą moim współrodakom pożytecznym się stać mogą; zebrałem zniemieckich dzieiów (te krótkie wyobrazenie historyj szląska naszego, i odważyłem się, one na oyczysty ięzyk przelożyć, gdyż mi wiadomo iż u nas o tey materiy w polskiey mowie ieszcze żaden dla szkół naszych nie pisał.

Wydaiąc to na widok publiczny, spodziewam się, że praca moia, od przyiacieli edukacyi mile przyięta będzie, co mi dostateczną nagrodą i zachęceniem wielkim do dalszego postępowania w pilnowaniu przysługiwaniu się, szkołom naszym bydź ma. Ja iako Szlązak pisałem dla Szlązaków.

Jezli się też niegdzie nie prawie Polskie wyrazy znayduję, to mi znawczy polskiego ięzyka wybaczą, gdyżem ich koniecznie, potrzebowej. niehcąc nowych polskich słów robić lub niezwyuczaynych używać, a nadto pewiem iestem że tu wszystkie cudze wyrazy rozumiane będą.

I. Rozdział.

Imiono Szląska. Naystarsi mieszkańcy.

Szląsko w naystarszych pismach Zlezia nazywane bywa, które słowo od Quadów, jednego ludu zpierwszych obywatelt Szląska pochodzi. Quad wyraża w starey niemieckiey mowie zle: a Polacy nazywaią ieszcze po dzień pornieszkańców Szląska. Zlązakami lub Szlązakami.

Pierwsi Szląska pomieszkańey zdaią się bydż, podług twierdzenia Tacitusa, lacińskiego dzieiopisarza, Quadzi i Ligiorzy w dolnym, a Goci, Marsygni i insze rzeszy, w górnym Szląsku. Te pospółstwa należały do tych samych drobnych rzeszy, które Niemcze osadzały. Ci pierwsi obywatele nie mieli ustawicznych pomieszkań, iako to u wszystkich narodów tych iest, które się rolnictwem nie trudzą, tylko polowaniem i paszeniem bydła bawią, więc też byli od inszych im podobnych hordów rozproszeni.

II. Rozdział.

Słowianie. Wiara chrześciańska.

W szostym wieku po narodzeniu Chrystusa Pana przybyło do Europy wiele słowiańskich narodów, od morza czarnego, które potym Czechy, Niemce Szląsko, Polskę, Morawę i insze kraie zaięły. Szląsko należało wtedy do Polskiey, więc też prowińeyą tego kraiu zostało.

Polscy słowianie byli wtedy ieszcze poganami. Religia chrześciańska zaprowadzona była nayprzod do Polskiey przez Morawiany na początku 10. wieku ale ona była obrządku greckiego, bo takową miały Morawiany, przyniesianą do nich przez Świętych Cyrilla i Metodyusa. Dopiero gdy Mieczysław I. przez swe za ślubienie z Dombrewską Xiężną Czeską sarn przyjął wiarę chrześciańską i narod do niey pociągnął obrządek rzymsko-laciński zastąpił mieysce greckiego a tak też przez to Xiążę była wiara chrześciańska do Szląska wprowadzona. Mieczysław założył w roku 965 w Szląsku pierwsze biskupstwo w wsi

Szmogorzowie (w powiecie Namysłowskim) w kilka lat 1041 ale, było przeniesione do miasteczka Byczyny, (w powiecie Kluzborskim) iak insi twierdzą, do Ryczyny (Rutzen), a w roku 1052 do Wrocławia. To biskupstwo podlegało z początku Arcybiskupowi w Gnieźnie iako metropolitanowi; lecz przez późniejsze odłączenie Szląska od Polskiej, ustało powoli te zwięzanie, a przyszło pod Papieża i otrzymało samowładność.

Pierwszy Biskup był wloch Godfried. W wsi Krzyzownikach. przy Rychłalu, postawił pierwszy znak Chrześciański, Krzyz S. z figurą, na tym rnieyscu, na którym teraz kościół stoi. Roku 983 zbudowa Biskup Urban w Szmogorowie, pierwszą Skolą w Szląsku.

III. Rozdział.

Własne Xiążęta.

W dwunastym wieku (1136) otrzymało Szląsko własnych Panów, gdyż polskie Xiążęta za przyczyną Cesarza niemieckiego trzem synów od nich wygnanego breta Władysława, Szląsko ustąpić musiały. Tych nowych Xiążąt rozmnożone potomstwo, podzieliło kray na różne xlężtwa, które po iednernu odrywały się od ciała narodu polskiego, aż na koniec r. 1335 pod Kazimierzem wielkim zupełnie zostały hołdowniczemi Królów Czeskich.

Xiążęta wszystkie wiodły powszechne imię Piastow, bo niezawodnie od Piasta xiążęcia Polskiego pochodzili.

Pierwsi Xiążęta dostąpili za niemiecką podporą tego kraiu, więc się też do Niemcech przywiązali; żenili się zniernieckirni xiążęniczkami, przyciągali

niemieckich ryczerzi i mieszkańców przez przywileie różne w kray, a tak powstało powoli niemieckie urządzenie, obyczai i prawa, a niemiecki ięzyk stał się panującym, osobliwie na dolnim Szląsku, wniektorych zaś częściach ieszcze w teraznich czasach polska mowa panuje. Przy rozszerzeniu niemieckich obyczaiow nie za służył się żaden więcey, iako, Jadwiga Święta, niemiecka xiężna, małżonka Henryka brodowatego, xiążęcia dolnego Szląska. Tak też Klasztory Cystersów. które większą częścią w 12 i 13 wieku w Szląsku założone były, pomagały wiele do uprawienia kraiu i oświecenia iego mieszkańców.

IV. Rozdział.

Wpadnienie Mogolów.

Mogolowie, naród pasterski z Azyi srzedniey, zagrozili tę część świata i całą zachodnią Europę. Jeden nawał od nich przypadł przez polską z wielkim okrucieństwem do Szląska, nie, aby go zdobyli, lacz aby go wylupili. Henryk drugi, syn Jadwigi S. xiążę Wrocławski i Lignicki stawił im się z swoją uzbroioną mocą naprzeciw, ale był po kilku porażkach od nich r. 1241 pod wsię Wahlstatt przy Lignicy zwyciężony i stracił życie swoje. Wtey potyczce 30,000 chrześcian poległo, tak że 9 worów im uciętych uszy, poganie posłali do swego kraiu i potem opuscili Szląsko.

V. Rozdział.

Szląsko staie się Prowincją Czechów.

Xiążęta Szląskie rozdzieliły się na wiele pokoleń tak że większa część z nich uboga i mdła była. Nie tylko w większych miastach,

iak to: w Wraclawiu, Lignicy, Brzegu, Oleśnicy, Swidnicy, Głogowie, Cieszynie, Raciborzu, lecz też w nmiejszych, iak to: w Glivvicach, Steinowie i w Toszku, były właściwe Xiążęta. Jeich przychody były nie znaczne, bo wtedy ieszcze podatków akcyzowych nie dawano; xiążęta miały własne koronne dobra, niektóre cła i płaty od miastów. Oni chcieli przecię podług zwyczaiu wynośnie żyć i potrzebowali zawsze pieniędzy; więc przedawali swoje dobra i zastawiali miasta i całe przyległości ich aby sobie z biedy pomogli. Jan zdomu Luxenburg, w polityce biegły i chytre xiążę został w 14 stym wieku Krolem Czeskim. Zażył on tey okazji, iż w biedzie tkwiących szląskich xiążąt, iednego po drugim przez obietnice, na mowy, nieiakie podarunki, grozby i gwałt pozyskał, że onego za ich Pana, a siebie za iego hołdowników uznali. Król Czeski otrzymał przez to znakomity wpływ w Szląsku, i te prawo, po wymarcu każdego Xiążęcgo pokolenia, iako ich Pan lenu, ieich kraie do swey korony w cielić iak się to naypiervvey z Wroclawiem (1235) a niekórzey z Swidnicą i Jaworem stało. Te xiąstwa od tych czasów należały samowładnie koronie Czeskiej. Ta odmiana zdarzyła się roku 1227 - 1355.

VI. Rozdział.

Królowie Czescy.

Tak rządili od tych czas Krolowie czescy, Cesarz Karol IV, syn iego naystarszy, Cesarz Waclaw, iego drugi syn Cesarz Sygmund, tego zaś zięć Cesarz Albertus, i tego małoletni syn Władysław, od roku 1355 aż 1457, częścią iak istotni rządcy, częścią zaś, iak samowładni Panowie lenu.

Wsamowładnych lub dziedzicznych xiąstwach urządzali oni kraiowych starostow. czyli Hauptmanow za wielkorządcow, a nad xiążętami wiedli prawa państwa hołdowniczego.

Wszystkich tych Potentatów nie można przyrownywać z terazniejszemi Krolami, bo oni mało władze przychodów i okazałości mieli: Kraiowe ustanowienie było ieszcze tak ugruntowane, iż oni mało się starali o wewnętrzne okoliczności kraiu, a poddani czynili wnayczęstszych przypadkach w całe podług własney woli. Ztąd często kłótnie między mieszczanami i ieich Magistratami w miastach powstawały, które przez handel i rzemiosło bogatemi i możnemi się stawały.

Szlachta, która w dawniejszych czasach zmocnienie i okazałość iedynie miała, zazdrościła stanu rniejszczańskiemu maiętności, więc z zamków swoich wyloty na rabunek czyniła i pozwalala sobie wszelakie wykroczenia, do czego ią surowość obyczaiów zwodziła.

Kray wtedy był pelen małych polaiemnych i publiynych woien i rozruchow.

VII. Rozdział.

Husytskie niespokoię.

Piętnasty wiek był ze wszystkich naybardziej pustoszący dla Szląska. W Czechach mianowicie powstały sprzeciwienia w Religii. Xiądz Jan bowiem rodem ze wsi Husinecz, od rodziny Mistrz Jan Hus zwany, zaczął byt w Pradze w Kościele Betlehem, opowiadać w Czeskim ięzyku nauki Wiklefa, a to będąc kaznodzieją Czeskim z fundacyi Kościoła, bo dawniey iak w Czechach tak też i w Polsce rzadko bywały kazania do ludu.

Nienawiść króla Wacława z Cesarstwa złożonego, ku duchowienstwu dodawała śrniałości Husowi do powstani przeciw całemu urządzeniu kościoła. Powołano go do Rzymu ale mu tej podróży Król Wacław niedopuszczył. Zakłócenie pomnożyło się iak niemieccy Studenci z Pragi wyszli, ponieważ Król Wacław iż od Niemców urażony był, za radą Husa Czechom Akademji Praskiej trzy głosy, a Niemcom tylko ieden na opak dał, a tak całe Czechy podzieliły się na dwie części. Jedna daleko większa z Husem trzymała, druga mniejsza przeciw niemu była.

Wo wych mniej oświeconych czasach nie można było w sprzeczkach, o wiarę tak rozsądnie i uważnie myśleć iak teraz. Nieuskromione oświatą umysły, porywcze do oręża duchy, unosily się w zapaly do prześladowanin, a ztąd wzrosły krwawe zamieszania. Te chcąc uspokoić Sobór Konstancyjski powołał Jana Husa r. 1415 aby się zamawiał, gdy ale tego nie mógł, każano go żywcem spalić. To i spalenie towarzysza iego, Hieronima, r. 1417 dało hasło do powstania Czechom że zpomsty oręże uchwycili i z żaiadłością barbarow wolowali.

Wypowiedzieli Królowi swojemu posłuszeństwo, Zwyciężyli wszystkie na przeciw onym w Niemczech zebrane woyska, w padali w wszystkie kraie, mordawali i rabowali z wielkim okrucieństwem wszędy gdzie tylko przyszli. Często w targnęll się też i do Szląska, znaleźli tu i niektórych Partyzantów, których przyłyżość do rabunku przywabila. Nie które z potężniejszych miast opierały im się podaremmo, kray był swemu losowi oddany. Wszystko pełno Anarchii i spustoszenia,

Czeszy byli w sarney rzeczy, gdy Huzyci sami między sobą nie zgodni byli, nieco u pokoioni, ale pomieszanie myśli i rabunki i rozruchy trwały i W. Szląsku ieszcze.

Młody Władysław, Król Czeski, urnarł 1457 bez pozostawienia potomką i ztąd obrano Czeskiego Szlachcica z wielkimi przymiotami Jerzego Podiebrada, za Króla.

Jedna część Szlązaków przyięła go za Króla, druga zaś ale, do której miasto Wrocław należało, zarzucało go, ponieważ go za błędnowiernego trzymała. Publiczna woyna zaczęła się między obiema Partyygami z wszystkim zniweczeniern na nowo i trwała aż do śmierci Króla Jerzego, po którym Maciey Król węgierski, który aż dotąd przeciwnę partycję podpierał, w pokoiu Szląsko otrzymał.

VIII. Rozdział.

Maciey król węgierski naywyższe Xiqże w Szląsku.

Te xiqże było woienne, uważne i roztropne. On ustanowił całą zanurzoną mocarstwa okazałość Kraiu, zniszczył wiele rabierskich zamków, posadził naywiększego namiestnika i był pierwszym który w tych okolicach stojące woysko utrzymywał. Miał on wielką bacność na utrzymanie publicznego pokoiu i wypisał nayprzod powszechne platy; iednyrn słowem, pod nim przemieniło się całe urządzenie Szląska. Jego następcą, Władysław Król Czeski, którego też Węgrzi za swego Króla obrali, nie miał w prawdzie tego ducha poprzednika swojego, iak też iego własny małoletni Syn Ludwik II., który r. 1526 w nieszczęśliwey porażce z Turkami przy Mochaczu w bagnie utonął, ale Szląsko zostało przecię pod iego mocnym rządem spokojne i narad

przyzwyczajł się powoli do porządku i Regularności.

IX. Rozdział.

Różnica w Wierze.

W 16 tym wieku wszczęła się wielka różnica w wierze, która do dzisiejszego dnia nie tylko w Niemczech ale niemal w całej Europie trwa.

W roku 1517 powstał jeden człowiek na Imię Marcin Luter. Był on synem ubożego górnika, w mieście Eisleben w Saxonii zrodzony (1483). Ząd udał się do szkół do Eissnach i został Augustyanem w Erfurcie. Fryderyk I., mądry, Elektor Saski zrobił go Professorem Teologii w nowo założonej Akademii Wittenberg, a tu gdy właśnie powstała sprzeczka między tymże Marcinem Lutrem a Dominikanem Janem Tetzel o odpusty, był początek tej odmiany. Ci, co stronę Lutra trzymali, nazywali się od nazwiska jego Lutrami; później zaś, że udawali, iż chrześcijanin tylko to samo wierzyć powinien, co się w Ewanirlii znajduje, zaczęli się nazywać Ewanielikami.

Tłumaczenie pisma świętego więzku niemieckim, Katechizmy po niemiecku pisane i pieśni, lud Saxonii najbardziej do strony Martia Lutra przywiązały i podparły partyę jego, a nauka jego rozkrzewiła się wkrótce większą częścią nietylko w Niemczech ale też i w Szląsku od r. 1520.

X. Rozdział.

Szląsko przypada do Austrii.

Ludwik Król Czechow Węgrow, książę najwyższe Szląska Margrabia Morawii i Lucacyi nie miał dziedzica męskiego, jego

siostra Anna była za Ferdynandem Arcyksiążęciem, bratrem Cesarza Karola V., który potem po Rezygnacji brata swego, sam Cesarzem został wydaną i przez te złączenie wszystkie raje Ludwika przysły do Austriackiego domu, u którego Szląsko aż do 1742 pozostało. Aż do 1740 byli arcyksiężęta Austriackie oraz ze Cesarzów niemieckich obierani a tak też przez prawo dziedziczne najwyższymi książętami Szląska. Ponieważ i Węgry posiadali, więc koniecznie wynosną moc naprzeciw Turkom mieć musieli, od których często napadnioni bywali. Koszta tych wojen, które z Turkami prowadzili, czyniły potrzebno wypisanie płatów czyli poborów, po Szląsku dawki. (1527) Król Maciej pożądał je tylko w różne terminy, teraz ale zostały ustawicznymi; Narod przyzwolił na nie i to bez wszelkiego opierania się, ponieważ moc Turecka samey oyczyźnie niebezpiecznością groziła, i przy tym wcale zmienionym sposobie prowadzenia wojny stojących Armiiow i Armatow potrzebowano, bo z przywołaniem rycerstwa starey holdowney milicyi mało wywieść można było. Epoka od r. 1526 aż ku końcu tego wieku była szczęśliwym czasem dla Szląska. Zaden nieprzyjaciel zagraniczny nicnacierał na ten naród; wszystkie wojny i rozruchy w kraiu ustały i historia zadney znakomitey odmiany ztej Epoki donieść nie może.

XI. Rozdział.

Przyczyny niezgody różnowierców.

Protestanci lub pomienioni Ewanielicy, mnożyli się od roku do roku; Zróżnych przeciwności między nimi i katolikami, powstały gęste skargi i utykania obuch partyiow. Jedna krzyczała nad

prześladowaniem, druga nad niesprawiedliwym przywłaszczeniem. To samo działo się w Czechach, gdy ale ten narod co raz niespokojniejszy i tym bardziej zaiuszonym się stał, tak ta sama niezgoda obuch części, tym niebezpieczniejszą się pokazała. Kłopot między Pryncami domu Austryackiego dał Czechom i Szlązakom powód (1609) sobie od Cesarza Rudolfa przywileii względem wolności wiary wymódz, pod tytułem: Literae Maicstatis, przez które Protestantom zupełna wolność wiary przyrzeczona była.

Po Rudolffie II. nastąpił synowiec iego Ferdynand II., lecz Czeszy nie chcieli go przyjąć z Króla i Pana, udaląc za przyczynę odrazy, gorliwość iego ku wierze Katolickiey. W Czechach wynikły niespokojie (1618) i rozgniewani Czeszy na Ministrów Czesarskich, wyrzucili trzech oknem z Ratuza w Pradze, wygnali Jezuitów i wypowiedzieli Cesarzowi posłuszeństwo.

Szlązacy przystąpili do nich i tak obrali sobie (1619) za Króla Fryderyka V., xiążę Falzhrabia Reńskiego, który kalwinską wiarę wyznawał.

XII. Rozdział.

Trzydziestoletnia woyna.

Okoliczności Ferdynanda były z początku nie najlepsze, ale przez wytrwałość, omyłki iego nieprzyiacieli, i walecznych Jeneralów, do których osobliwie Tylli i Wallenstein należą, otrzymał zwycięztwo. Król Fryderyk był pod Pragą (1620) porażony; Czechy i Szląsko musiały się znowu Cesarzowi poddać i odtąd ostro się z nimi obchodzono; Szląsko tylko otrzymało za przyczyną Elektora Saskiego ieszcze znosnieysze Kondycye, Ta

woyna rozszerzyła się pod udaniem; chcąc partyzantow Króla Fryderyka przesładować, po cale niemczyźnie, a iuż na tym punkcie stało, ze Cesarz samowładnym Panem w Niemczech a luterska Religii zagubiona bydź miała, lecz przez przybycie Gustawa Adolfa, Króla Szwedzkiego (1630) wzięła ta rzecz w cale inszą postać. W puścił się ów Król w tę woynę częścią swoim współnowiercom w Niemczech pomagając, częścią urażony na Cesarza o to, że go Królem uznać niechciał. Otrzymał zwycięztwo nad Czeszarskimi w dwóch potyczkach, a chociaż przy ostatniey potyczce (1632) pod miasteczkiem Lutzen, życie swoje utracił, przecie Cesarscy tak zesłabioni a męztwo Szwedów tak podwyższone było, że iuż ci wcale zwyciężonemi być nie mogli.

Szwedzi i ieich sprzymierzóni prowadzili ieszcze tę woynę aż do roku 1648 zodmiennym szczęściem, aż przecię na koniec ów sławny pokoy Westfalski w Mieście Munster i Osnabruck zawarto. Szląsko podczas tych 30 lat wszelakie udręczenia woienne, spustoczenia, plondrowania, niedostatek, mór i pożary ucierpiało; i było od obuch partyiow równie nieprzyiaznie trzymane. Całe okolice, z ludności swey ogołociate, leżały odłogiem. Pustki, rozwaliny i gruzy wsi i miasta zajmowały, Jeszcze do dziś dnia wiele miast i wsi do dawnego bytu nie powrocilo; - Inne po dziś dzien nie odbudowano. A nie tylko miecz i ogien wyniszczył Niemcze, ale i licha monela dokuczyla biednemu ludowi i każdego dosięgła.

W pokoju pozostało Cesarzowi Szląsko, on ale miastu Wroclawiu i xiążętom w

Brzegu, Lignicy, i Oleśnicy, wolność Religii dozwolić musiał, z tym też ale była w innych księstwach Katolicka wiara znowu mocno usadzona a luteranom dopuścił Xiążęcy dom Lobkowicz w księstwo Sagany. Oleśnica pozostała po śmierci ostatniego Piasta potomków Króla Czeskiego, Jerzego Podiebrada, a po tych wygaśnięciu otrzymała jedna linia domu Wirtemberskiego przez posag to księstwo.

XIII. Rozdział.

Wolne włości. Cesarz Leopold I.

W 16 i 17 wieku powstały przez księstwów dzielenia i Cesarzskie przywileje nowa Klasa stanów w Szląsku: Panowie wolnych włości (Standesherrn) którzy względem ich pierwszeństwa i przedmiotów między księżetarni i Szlachtą stali. Takowych było 6: Militsch, Trachenborg, Warternberg, Pszczena, Dolny Bytoń i Bytoń na górnym Szląsku. (Później: Festenberg, Freihahn). Pod długim panowaniem Leopolda od r. 1657 aż do 1705 używało Szląsko wewnętrznego i zagranicznego pokoju, i tylko przy częstych wojnach domu Austriackiego przeciw Turkom i Francuzom uczeniństwo przez piętne opłaty zabierało. W roku 1702 fundował ten Cesarz Akademię Wrocławską.

XIV. Rozdział.

Altranstadtska Konwencya. Cesarz Karol VI.

Następca Leopolda I.szego był jego syn Józef I., Karól XII., Król Szwedów, wojenny Pan i żarliwy Protestant prowadził wojnę przeciw Polsce i stanął z jedną Armią w

Saxonii. On usłyszał że jego współnowiercom wiele kościołów w Szląsku, przeciw Westfalskiemu pokoiowi odebrano, więc nacierał u Cesarza na to, aby im znowu powrócone były, a Józef I., który w tedy z Francją w ciężką wojnę zawikłany był, musiał się pokwapić do zawarcia sławnej mowy w Altranstadt 1707.

Pod panowaniem Cesarza Karola VI. od r. 1711 -1740 brata przeszłego, używało Szląsko nieprzerwanego pokoju. Ziego zgonem skończyło się pokolenie męskie domu Austriackiego, który przez 214 lat w Szląsku rządził. Marya Theresia nastąpiła za jego Ojcem w dziedziczne kraje Austriackie.

XV. Rozdział.

Króla Pruskiego Pretensye do Szląska.

Już w 16 wieku zawarł Fryderyk Xiążę w Lignicy, Brzegu i Wolawie. przy okazji złączenia małżeńskiego z pryncessą marchii Brandenburskiej, ugodę dziedzictwa z Elektorem Brandenburskim, że po wymarciu xiążąt Lignickich, tych kraje do Elektorskiego domu Brandenburg przypaść miały. On był iak xiążę z pokolenia Piastów i też daley do tego osobliwemi Przywilejami umocniony, Cesarz Ferdynand III. dozwolił we Świdnicy, Jawornie i wielkim Głogowie, tak nazwane pokoiowe kościoły a zaś później w Hirschbergu, Landshucie, Freistacie i Saganach Kościoły budować, to iest: wyznawcom wiary Ewanielickiej.

XVI. Rozdział.

Następujące odmiany w urzędzeniu Kraiu.

Wielkorządca pierwszy nadworny Szląska,

musiał oraz Kraiowe i Cesarskie interesa sprawować.

Cesarz obierał go, on był zawsze Szląskie xiążę a zwyczajnie Biskup Wrocławski. On zwoływał Seymy xiążęce, zgromadzenia Stanów: powszechne prowadzenie spraw, było mu iedynie nadane. Roku 1630 nasadził mu Cesarz własny Kollegium, Cesarski Oberamt w Wrocławiu przy boku, przez co jego moc bardzo ograniczona była.

Do Seymow z gromadzili się: xiążęta, wolni panowie włości (Standesherrn), Deputyrowani z dziedzictwa xiążąt i niektorych miast.

Przy właściwym prawodaniu nie mieli oni żadnej części, czynieli ale przedstawiania, doradzali się nad podatkami które Cesarz żądał, rozdzielali je na kray, wybierali je sami i posyłali je do Cesarskiego dworu. Powoli obrocily się te Seymy tylko w Ceremonią, ponieważ wszystko pozwolone bydz musiało, co dwór pożądał, a te urządzenie było Kraiowi według utrzymania, opieszalności urzędników, rychley szkodnym niż potrzebnym. Pod Cesarską Komorą, Która iuż w r. 1547 w Wrocławiu usadzona było, stały koronne dobra, iednak z potrzeby pieniędzy sprzedali Cesarze powoli większą część z nich.

XVII. Rozdział.

Stare polskie Xiążęta wymarły.

Te xiążęta z pokolenia Piastow, które w 12, 13, 14 i 15 wieku tak liczne i na tak wiele pokoleń podzielone były, wymarły powoli. W Wrocławiu w r. 1235 Swidnicy 1368, Ziembicaeh (Munsterberg) 1429, Olesnicy 1493, Głogowie i Saganach 1504, Opolu i Raciborzu 1532 a w Cieszynie 1625.

Te xiążtwa przypadły potym Cesarzowi

podług praw hołdownicznych i były przez Landeshauptmanow rządzone. Czasem ale przedawał je Cesarz inszym familiom, Którym iednak nie wszystkie przywileia przyłączone zostały, tak iak te same Piaści posiadali. Na koniec umarł w roku 1675 ostatni z Piastow, Jerzy Wilhelm, Xiążę w Brzegu, Lignicy i Wolawie.

XVIII. Rozdział.

Nowsze Xiążtwie.

Zamiast starych Szląskich xiążąt odziedziczył xiążęcy Lichtensteinski dom xiążtwa Opawę i Karnow. Xiążęcy dom Auersberg, Ziembice (Munsterberg), Frankenstein. Niezważaiąc tego przywłaścił sobie Cesarz te kraie po śmierci ostatniego xiążęcia, nadto był Cesarz Ferdynand II., iednemu Królewiczowi z domu Brandenburskiego, ktoremu xiążtwo Karnow należało, tę krainę odebrał, ponieważ tenże przyjacielem od Czechow za Króla obranego Fryderyka, Elektora Palatynatu, był. Chociaż też Cesarz do tego iako Pan naywyższy Iemu zmocniony był, to przecię podług praw hołdownicznych iego w cale niewinnym dziedzicom i pokrewnym, Elektorowi Brandenburskiemu przywroczone bydz miało; lecz mimo wszystkich przedstawięń zatrzymał Cesarz te kraie, a przy przważaiącey mocy domu Austryackiego niemógli. Elektorowie Brandenburscy do ieich prawa dostąpić.

XIX. Rozdział.

Szląsko przypada do Królewsko Pruskiego domu.

Elektorstwo Brandenburg zatym przez wielkie przymioty Xiążąt swoich, stało sic

możniejszym, przyjął 1701 Królewski tytuł w Prussach, a śmierć Cesarza Karola VI., dała Królowi Pruskiemu Fryderykowi drugiemu przyżytość, jego domagania odnowić,

Maryja Teresja niechciała się do żadnych przyzwyczajonych kondycji nakłonić więc Fryderyk II. w kroczył z jego Armią do Szląska 1740. Zdobył cały Kray, otrzymał zwycięstwo 10. Kwietnia 1741 przy Molwicach w Szląsku, niedaleko Brzega, a 17-tego Maja 1742 poraził Austriaków przy Czaslan czyli Kuttusic w Czechach, na co potem Maryja Teresja, będąc od więcej nieprzyjacieli ścisnioną. przemuszoną została w zawartym pokoju w Wroclawiu, 17. Czerwca 1742, Królowi większą część kraiu aż do Morawskich gór granicznych, z przydatkiem Hrabstwa Glackiego, na potomne czasy odstąpić. Oney tylko ziemi Cieszeńskie, z Bielskiem i część ziem Opawy, Karnowa i Nysse pozostało. W roku 1744 wszczęła się między Austrią i Prusami nowa wojna o Szląsko, która ale już w r. 1745 w Dreźnie 23 tego grudnia, przez zawarty pokój zakończoną została; Gdyż Król Fryderyk II. 16 Września 1744 Pragę zdobył, Austriaków 4. Czerwca 1745 przy Hohenfriedeberg w Szląsku. 30. przy Sohrach w Czechach poraził, a książę Anhalt-Dessau wygrał Batalię na przeciw Sassom 15. Grudnia przy Kesseldorf w Saxonii.

XX. Rozdział.

Rząd Pruski w Szląsku.

Cały rząd kraioy był teraz zmienionym. Seymy książęce: - na koniec prozna Cerernonia, - zniesiono; Protestanci otrzymali zupełną wolność wiary, bez odjęcia iey Katolikom; urządzenie kraiu otrzymało

razny chód; po. datki były z większą równością podzielone i porządnie wybierano, handel i rzemiosła zachęczone i podpierane, iednem słowem, wszystko było w lepszym sporządzeniu.

Siedmioletnia wojna.

Maryja Teresja po szczęśliwym zakończeniu wojny z Francją i Hiszpanią w pokoju Akwisgranskim 1748, o niczem nie myślała więcej, iak o nowym pozyskaniu Szląska. Sprzymierzyła się potajemnie z Imperatorową Rossyiską, Elżbietą, i Augustem Królem Polskim Elektorem Saskim. Fryderyk II., Król Pruski, dowiedziawszy się o tym, w padł niespodzianie do Saxonii (1755) zabrał w niewolę szczupłe Sasów wojsko pod Pirną okopane, i w kroczył do Czechow. Ta wojna rozszerzyła się daley: była wiedziona między Anglią i Francją na morzu i w drugich częściach świata, w Niemczech w dwóch stronach: Nad Renem i Wezerą a potem nad Elbą i Odrą, w Czechach, Szląsku, Marchii Brandenburskiej i Pomeranii. Król Pruski miał tylko Anglię i niektóre niemieckie książęta za sprzymierzeńców. Jego nieprzyjacielami byli: Cesarzowa Maryja Teresja, Cesarzowa Rossyiska, Król Francuski i Szwedzki i większa część Niemczech. Szczęście wojenne często się odmieniało. 1. Pazdziernika 1756 otrzymał Fryderyk zwycięstwo pod Lowozicami 6. Maja 1757 pod Pragą, gdzie ow sławny Feldmarszałek Schwerin życie utracił a 5. Listopada 1757 tak Francuzow poraził pod Rosbachem (wieś niemiecka w Turynгии nad rzeką Geissel) że im przez tę Klęskę dalsze postępy zagroził, stracił ale w Czerwcu bitwę przy Kollinie przeciw Austriackiemu Feldmarszałkowi Daun.

12. Listopada tegoż roku odbyli Austriacy pod Jeneralem Nadasti Swidnicę, a General Pruski Xiążę Beverski stracił 20. Listopada potyczkę pod Wrocławiem.

Szląsko zdało się teraz do Prussów straconym bydź, lecz gdy zaś Fryderyk 5. Grudnia 1757 pamięci godną Batalią pod Leuthen wygrał, otrzymały jego okoliczności świątynny obrot. 16. Kwietnia 1758 zdobył szturmem twierdzę Swidnicę, poraził Rossyan 25. Sierpnia, pod Zorndorf (w nowcy Marchii Brandenburskiej o milę od miasta Kustrin), Napadnionym był 14 Października od Dauna pod Hochkirch w Luzacyi, Jenerał Wedell został pod Zullichau 23. Czerwca 1759 od Laudona zwyciężony, a Fryderyk 12. Sierpnia od przymierzonych Austryaków i Rossyan pod Kunersdorf, niedaleko Frankfurta nad Odrą. Klęską zadany, poraził ale 5. Sierpnia 1760 między Lignicą i Parchwitz woyska Austryackie, wiedzione od Jenerala Laudana, 3. Listopada, Feldmarszałka Dauna pod Torgau w Saxonii, i królewicz Beverski 16. Sierpnia 1760 tego samego pod Reichcnbach. Na koniec wygrał królewicz Henryk, Brat króla Pruskiego, 29. Października tegoż roku pod Freyberg w Saxonii rozsądną i ostatnią bitwę wtey wojnie, gdy Imperatorowa Elżbieta I. umarła. Następca iey Piotr III. zawarł Pokoy z Prussami. Szwecya odstąpiła od stróny Maryi Teresy, Francya pojednała się z Anglią 1762: a tak Marya Teresia skłóniła się do pokoiu, 15. Lutego 1763 w Hubertusburgu w Saxonii zawartego, w którym Wrocławski pokoy na nowo utwierdzonym był.

Szląsko było o mało nie zawsze wdowiskiem tey to wojny. Ten kray cierpiał oprócz nieomiiających ciężarów, iako: marszow, holdów, Kontrybucyi, wybierania rekrutów i.t.d., ieszcze osobliwie przez pożary ogniowe i plondrowanie od kozaków.

Licha moneta Pruska, 800,000 woysk w marszach i walkach nieustaiących, tudzież drogość, dręczyły całe Niemcze nadzwyczajnie.

XXI. Rozdział

Kray się zaś wspomaga, Wojna Bawarska.

Fryderyk starał się teraz o zagoienie ran, które ta wojna zrobiła, dawał zadatki, zachęcał handel, rzemiosła i rolnictwo, kazał nowe miasta budować, założył szczegulnie w obszernych lasach gorniego Szląska, mnóstwo Koloniow, podpierał poddanych swoich podług możności, co osobliwie w tych drogich latach 1771- 1772 wielkim dobrodzieystwem było.

Śmierć bezdzietnego Elektora Bawarskiego nową wojnę wznieciła. Imperatorowa Marya Teresia chciała sobie, mocą zgruntu za starzelych pretensyi, iedną część Bawryi przywłaszczyć.

Król Pruski Fryderyk II. uiął się za Elektorem Falzgrabią Reńskim, który przez ugodę z Cesarzem Józefem II. uczynioną, miał znaczney części Bawaryi ustąpić, mimo sprzeciwienia się t-mu następcy iego, Xiążęcia de Zweybruck,

Xiążę Elektor Saski, roszcząc pretensye o dziedzictwo allodyalne, złączył woysko swoje

z Pruskim. Prusacy i Sasi wpadli z dwu stron do Czech, ale Cesarz Józef II i Lascy tak stanęli z wojskiem Austriackim, że Fryderyk II. i brat jego, Królewicz Henryk, na długo w Czechach utrzymać się nie mogli.

Maria Teresia i Fryderyk II, zawarli pokoy w Cieszynie w Maiu 1779, mocą którego Xiążę Elektor Bawarski prawie wszystko odzyskał co był postradał. Ta krotka woyna tylko na granicach bez wynośnych przypadków, wiedziena była. Względem Szląska przez to nic nie odmienióno.

XXII. Rozdział.

Fryderyk Wilhelm II.

Król Fryderyk II., miał Następcę Syna brata swego, Fryderyka Wilhelma II.

Rewolucya Francuzka przemusiła go, z Cesarzem, Anglią i inszemi xiążętami przeciw Francyi w związek wstąpić. Ta woyna nad Renem prowadzona była. W krótce ale odstąpił król od tego Alliancu, czyli sprzymierza, i zawarł pokoy znową rzesząspolitą w Bazilei 1790.

Na Szląsko ta woyna żadnego wpływu nie miała. Znakomitsze dla tey Prowincyi były podziały Polskey. Wiednostayności podzieliły Prusse, Austrya i Rossya, przez wewnętrzne rozruchy iuż dawno roztargnioną Polske, między sobą. Prowincyje tego kraiu, które Pruskiej Monarchii przypadły nazwano: Prussy południowe, Prussy nowe wschodnie i nowe Szląsko. Nowe Szląsko zawierało w sobie powiaty ,Pilicki i Siewierskie, które zaś ale przv ustanowieniu xięztwa Warszawskiego odpadły.

XXIII. Rozdział.

Fryderyk Wilhelm III.

Ten nasz terazniejszy Król obiał rząd Monarii Pruskiej po swoim Oycu 1796, będąc dopiero w 27 życia roku, ale bardzo zabiegły i mądry. W następującym roku 1798 dał się dopiero w Berlinie koronować, dokąd Szląsko poselstwo wyprawilo, przybył ale 1798 naprzod na Rewią do Szląska z swoją Małżonką Ludowiką, ródzoną Xiężną Meklenburg Strelitz. On utrzymował mężne pokoy chociaż od Rossyi, Austryi i Anglii wyzwanym był, do przystąpienia w woynie na przeciw Francyi.

XXIV Rozdział.

Woyny przeciw Francyi.

Aż do roku 1806 używało Szląsko nieprzerwanego pokoiu. Ale gdy Napoleon, który się przez wielkie zdatności i osobliwą fortunę od Officera Artyleryi aż do Cesarza Francuzów wyniesł i przez swoją nienaszyconą chćiwość do woiowania zgola całe Niemcze zwyciężył i pod władzę swoją zagarnął, była też i owa słodycz pokoiu Monarchii Pruskiej na niektóry czas od niego roztargnioną.

Przez niektóre zyski i świetne obietnice dały się Prussy od Napoleona mamić, ale sobie przez to niedowierzanie ze wszystkich stron przycięgnęły. Szlachetny Król chciał od swego ludu wszystko nieszczęście woyny odwrocić, przez mądroą szczędność i dobre sporządzenie onem udobrze czynić.

Ale gdy się, teraz zdało, że Napoleon w swoich Traktatach z Anglią Hanoweranią oddać chciał. Saxonia z łączyła się z

Prussami i przytem rachowano ieszcze na Rossyiską odległą podporę. Nie w cale iednomyślni wodzowie Prussów postępowali powolnie, Napoleon ale z iego i zwoyskiem sprzymierzu Renskigo, spiesznie. Jego woysko uczyniło się przez plondrowanie i okrucienstwa ogromnym. Ludwik, Krolewicz Pruski, mężny ale popędliwy, stał z 8000 żołnierzi pod Saalfeld, 'był ale zwyciężony i sm źvcie utracił.

14. Pazdziernika była ta nieszczęsna potyczka pod Jena i Auerstadt, wktórey Francuzi pod przewodztwem Napoleona, porazili na głowę woyska Pruskie. Między Prussami teraz naywiększe zamieszanie było. Wszystko uciekało i leszcze ledwo wychód znaleziono. Król i Królewna musieli się z łzami oddalić. Potężna Armia z 120,000 głów rozproszoną była, 14,000 zebrano w Erfurcie pod starym Feldmarszałkiem Mollendorf; woysko pod Hallą, dla biedy postawione, zostało porażone; iedną rotę po drugiej cofniona, a 27. października był Napoleon w Berlinie.

Fortyce Spandau, Kustrin, Stettin, Magdeburg, były bez wszelkiego okazałego opierania oddane. 10,000 Prussow musiało się pod xiążęciem Hohenlohe pod Prenslowem poddać, iak też i Jenerał Blucher po rozpaczonym się bronieniu w Lubek,

Teraz też zgoła całe Szląsko stracone było. Twierdze Grudziąż, (Graudenz) Kołobrzeg (Kollberg) Koźle, Glacz, Silberberg, zawstydziły wiele inszych przez ieich mężny odpór.

Kontrybucye i insze wydzierstwa, włożył

nieprzyaciel całemu Kraiowi Pruskiemu. A gdy Napoleon Polakóm samowładność Oyczyzny ieich przywrócić obiecał, którą przez dzielenie 1772, 1793 i 1795 od Rossyi, Pruss i Austryi utracili, więc też u nich wiele partyzantow znalazł. Miał on nad 250,000 żołnierzy z sobą. Bitwy pod Pultusk i Eylau (w Lutym 1807) miały na obuch stronach straszną utratę, Rossyianie przecię cofnąć się musieli, tak też wostatniey wielkiej potyczce r. 1807 d. 14. Czerwca pod Friedland w Prussach Wschodnich; poczem między Napoleonem a, Cesarzem Alexandrem, tudziesz Królem Pruskim w Tylże (Tilsit) był zawarty pokóy dnia 9. lipca 1807.

Ten pokoy nie był fortelnym dla Rossyi, bardzo utratny dla Pruss, które wszystkie swoje kraie na prawym brzegu rzeki Elby odstąpiły, od 9 Milionow poddanych ledwo połowę utrzymały i 25 Milionow talarów płacić musiały. W Polsce wielkie xięztwo warszawę ustanowiono, ktore Król Saski dostał. a dla tego przez Szląsko różne drogi Sassom dozwolono. Prussy miały oprócz trzech twierdzv: wielkiego Głogowa, Kustrin i Stetinu od nieprzyaciół opuszczone bydz, co się ale dopiero w przyszłym roku stało, a Kray nieopisanie wiele ucierpiał. Król nawet swoje złote stołowe narzędzia poprzedał. aby przez odniesteńie Kontrybucyi, swoy Krav uwolnił, Z tey samey przyczyny zniesiona była wielka mnogość Szląskich Klasztorow (1811) których dobr sprzedanie szczegulnie na wyplacenie Kontrybucyi naznaczóna bydz miało.

XXV. Rozdział.

Woyny od r. 1812 aż do r. 1815.

Roku 1812 wybuchnęła woyna między

Francją i Rosyją, która podług żądania Napoleona związku z Anglią zdać nie chciała bo się bez niej w handlu dłużey utrzymać nie mogła. Wlecie tego samego roku szedł Napoleon przez Niemen a po kilku Miesiącach w ciągnął do Moskwy. Ale go tu obrót szczęście jego czekał. Póki się wtey stolicy kraiu pyszył, mnożyły i wzmacniały się Rossytskie woyska. Musiał na koniec powstać i był na drodze od straszego mrozu napadnięty, który w związku z następującym nieprzyjacielem jego woyska ztarł i wnicz iak mizerne ruiny obrócił, a resztą musiał się wucieczkę udać,

Teraz złączyły się Rosssya, Prussy i Austria, do których wnet Anglia, Szwecya, i wszystkie xiążęta w Niemczech przystąpiły, oprócz Króla Saskiego i zbroili się na Francją.

25. Kwietnia 1813 zeszła wielka potyczka pod Lutzen, w któroy sprzymierzony niektóry fortyl nad francuzami otrzymali. W Sierpniu zwyciężył Jeneral Blucher Marszałka Nei nad rzeką Katzbach pod Jawornem. Szląsko teraz wybawićne było.

16, 17 i 18. Października trwała owa pamięci godna bitwa pod Lipskiem, wktórey sprzymierzóni zupełne zwycięstwo nad Francuzami odniosli i po którey nastąpiło zdobycie caley Francyi.

Dnia 31. Marca 1814 odprawiali oni sławni dwa Monarchowie. Aleksander I. i Fryderyk Wilhelm III. wiazd Tryumfalny do Paryża. Dnia 3. Kwietnia został Napoleon z tronu złożony, wyspa Elba w morzu szrodziennyrn była mu dla przyszłego przebywania naznaczoną, a Ludwika XVIII.

przywrócono na Trón Francuski.

Ta wielka i świetna przemiana też iednak żadney trwałości nie miała. Zaczem ieszcze WiedeńskiKongres zgromadzony był, opuścił Napoleon w iednozgodzie z swemi w społecznikami, z 900 głów gardy, wyspę Elbę i przy płynął 1. Marca 1815 do brzegów południowych Francyi. Beż wszelkiego odporu przybył do Paryża, a 20. Marca iuż zaś tu iako Cesarz pozdrowionym był, ale dla szczęścia Europy stały ziednane woyska Sprzymierzonych mocarzi, na przeciw onemu, ieszcze pod orężem, i chociaż w potyczce pod Lygni 16. Czerwca przez jego potęgę na Prussów nacierał, to przecię 18. tego samego Mieśiaca od spółnych Prussow i Angielczykow i kilku Kroć Tysięcy bywszych żołnierzy związku Reńskiego pod przewodztwem Bohaterow Bluchera i Wellingtona, pod Ja belle Alliance jego woyska na głowę tak porażone były, że jego Panowaniu drugi raz koniec zrobiono, a onego na wyspę St. Heleny na morzu Etiopskim, iak więznia odesłano gdy pierwey d. 7. Lipca Sprzymierzóni Mocarze po drugi raz w Tryumfie do Paryża wciągli a Napoleon się sam iednemu Anglickiemu Okrętowi Armatnemu wydał był.

Dnia 20. Listopada tego samego roku był powtornie Pyryżowy Pokoi zawarty a przez to też pokoy Europy: pewnie na długie czasy utwierdzony.

XXVI. Rozdział

Nowsze sporządzenia w Szląsku.

Roku 1816 z łączono, po uczynionym pokoiu, z Szłoskiem, trzy powiaty, od części wyższej Luzacyi, którą Król nasz otrzymał,

iako to: powiat Gierticki, Rotenburski i Laubanski. Dotąd do Szląska należący powiat Swibuski, iest w tym roku oderwany i złączony z Zylichowskim pod Regencyą Frankfortską w Brandenburski.

Na to miejsce iest ustanowiony w górnym Szląsku, z części inszych, nowy powiat: Rybnicki.

W tymże roku rozdzielono Szląsko na cztery regencyjne obwody. Regencye dotąd tylko w Wrocławiu a w Lignicy będące nie mogły każdodziennie pomnażających się spraw odprawić, więc na następujące części Kray rozdzielony został: Obwód Wrocławski, Reichenbachski, Lignicki i Opolskim później zaś zniesiono obwód regencyjny Reichenbachski a podzielono do niego należące powiaty między pozostałe obwody.

XXVII. Rozdział.

Hrabstwo Głockie.

Ten kray był w dawnych czasach wnet do Czech, wnet do Szląska rachowany, Władysław Król węgierski i Czeski, dozwolił 1453, że tameczny wielkorządca królestwa Czeskiego a potym Królem się stający, Jerzy Podiebrad, Państwo Głotz od Wilhelma de Leuchtenberg sobie przywłaszczyć mógł a Cesarz Fryderyk III. podniósł to państwo 1462 na lepszą synów owego Króla Podiebrada do Hrabstwa, Gdy się ci dzielili, dostał to hrabstwo Henryk starszy, książę w Ziembłcach i Frankensteinie, któremu ię też Władysław Król w Czechach 1472 do hołdu spuścił i utwierdził. Henrykowi Synowie przedali ię w r. 1500 iei ch „szwagrowi, hrabi Albrechtowi de Hardek za 60,000 Koronowvch.

Hrabia Krysztof de Hardek zastawił to Hrabstwo r. 1534 Czeskiemu Królowi Ferdynandowi, który ię zaś ale wnet Janowi de Bernstein do fantu dał. R. 1549 otrzymał ię, pierwey zafantowane a po tym właściciel, Xiążę Ernst Bawaryi. R. 1561 wziął ię zaś Cesarz Ferdynand dla siebie, a od tych czas zostało u korony Czeskiej, aż ię r. 1742 Fryderyk II. Król Pruski zdobył a w pokoju Berlińskim 1763 od korony Czeskiej Prussom oddane zostało.